

TRESOR DELS AVIS

REVISTA MENSUAL DE ETNOGRAFIA MITOLOGIA I
FOLKLORE DE BALEARS

PUBLICADA PER
ANDREU FERRER

SUMARI

Elements folklòrics referents als Moros.—Jordi d'es Recó.—Tradicions gabellines.—Marfil.—Mare de Deu, ont anau?—Meteorologia.—A. F.—Gloses.—L'Amo Antoni V. Santandreu.—Noves.

TRESOR DELS AVIS

REVISTA D'ETNOGRAFIA, MITOLOGIA I FOLKLORE
BALEARS

ELEMENTS FOLKLÒRICS REFERENTS ALS MOROS

UN PONT QUE 'S MOROS VOLIEN FER (1)

Segons conten, en volien fer un qu'anás des *castell de Alaró* a sa cucuya des puig de *S'Eucadena*, aquell altre penyalar formidable que s'alsa devora 's *castell* a n'es costat de llevant, tan soberc e inespugnable com aquell i sense altra pujada qu'una que ni feren ets homos, a sa banda de llevant, i ¶unes bones cammes que's necessiten per enfilars'hi. Allá dalt hi ha una de ses vistes mès grandioses i esplèndides de Mallorca: veuen de la Seu de Ciutat fins a Alcudia, i es penyal de Ferrutx de Betlem d'Artá, i es puig de Balafi i Son Sureda de Manacor i es Puig de Randa i ses planes de Lluchmajor, Campos i Santanyi.

Idò d'aqueix puig de *S'Eucadena* fins a n'es *castell de Alaró* aquells diantres de moros e-hi volien fer un pont, però llavò els-e varen moure guerra, i hu deixaren anar.

(1) M'ho contá En Jaume Parets de Son Curt.

Si l'arriben a fer ¡quin pontarro, Deu meu!

Serí estat ferest.

¡Es qu'aqueis moros s'en pensaven qualcuna, que no eren tot berbes!

LO QUE SUCCEI AN ES MOROS UNA VEGADA A VALLDEMOSA (1)

Una vegada desembarcaren una partida de moros an es port de Valldemossa.

No hi sabien gaire ses tresques, i prenen una dressera, i deixaren fuyes de porrassa derrera, per afinar es camí com tornarien, i ¡cap an es poble falta gent! per ferne de ses seves.

Hi ha havia un cabrer que s'en tem i les decanta ses fuyes de porrassa i els ho posa cap an es *roquissar de Son Aulesa*.

Aa es poble no's camparen tant bé com se creien, i hagueren de recular més que depressa, i es cristians que'ls-e petxucaven de mala manera.

Els reculaven, reculaven, seguint sa taringa de ses fuyes de porrassa, que, en lloc de menarlos an es port, els-e dugueren a n'es *roquissar de Son Aulesa*.

A les hores es cristians els enrevoltaren, i en feren pasta de sobrassada, de tots.

¡Més se'n mereixien!

RECORDANSES DEL REY EN JAUME DALT ES TEX (2).

De ses cases des Tex pujant p'es bosc cap a llebeig i passat es bosc, troben *ses cassetes del rey En Jaume*, de parets molt

(1) M'ho contaren l'amo de Ca'n Costa, de Valldemosa i l'amo de Son Flor, de la Vileta.

(2) M'ho contaren a Bunyola. Se veu qu'aqueixa tradició no's refereix a n'En Jaume I, sinó a son fill En Jaume II.

gruixades amb finestres estretes de defora i amples de dedins. Diuen que'l rey en Jaume hi estava.

D'allà, si prenú cap a xeloc, a unes cent passes troben *es cossiet del rey En Jaume*, afixat dins una tenassa a una barbacana que xumora i saunya i fa com un degotís.

Si seguíu una mitja hora endevant cap a Bíniforani, trobareu *sa cadira del rey En Jaume*, cavada dins sa penya, i que hi fa bon seure ferm.

UN'ERBA QUE DEIXAREN ES MOROS (1)

An es forn des vidre de Son Fortesa es moros deixaren un'erba que nomès floreix es dissapte de St. Juan.

Aquest'erba lluu com un llum, i cura qualsevol mal d'uys. Sols la veuen aquest vespre.

Una vegada un cassador qui vel'lava un coní, afina aqueixa lluentor i díu:

—En haver agafat es coní, he d'anar a veure qu'es.

Com e-hi aná, ja era auba clara, i no la pogué guipar en via nenguna.

LES MONTANYES DES TRESOR (2)

Com vos n'anau de St. Llorens des Cardessar a Artá, trobau a má esquerra ses muntanyes de *S'Auma*, que fan un grandíós penyalar capserrat mirant a xaloc, i la gent les díu ses *muntanyes des tresor*.

Conten qu'es moros, com veren que'l rey En Jaume s'acostava cap a Artá, i que tot e-hu arregussava, i no hi havia qui'l capturás, amagaren dins aqueix penyalar tot s'or i sa plata que veyen que tanmateix los ho espampolaríen, amb s'idea de més envant treurehu d'allá dins, en cas de poder tornar a alsar xella.

(1) M'ho contá mestre Antoni Barceló, de Puigpuyent.

(2) M'ho contaven mon pare i el sen Miquel *Recó* de Manacor, al cel sien tot dos.

Pero, com no n'han poguda alzar pus a Mallorca, després de tants de cents anys aquell tresor segueix dins aqueys penyals, esperant qualcú que vaja a treure'l.

Es qui hu vulla provar, té el camí franc.

¡Hala qui s'hi atansa! ¡fora por!

Jordi des Recó

TRADICIONS GABELLINES

Vull comensar a publicar aquesta serie de fets el primer dels quals, tot bon capdeperí coneix amb el nom de

MIRACLE DE SA BOIRA

En aquell temps en que els moros mos investien de bon de veres succeí qu'una vegada en vengueren una mala fi. Quant els capdeperins els-e veren, tot hom partí cap a dins ses murades d'es Castell, únic lloc de refugi que tenien. Tencades les portes i preparats a demunt les torres amb pedres, bastons i fletxes esperaven la seva venguda. Comensaren a mirar cap a la mar i després d'una estona destriaren un estol tant gros de moros que just de veurer-los les entrá una gran por perque estaven convençuts de no poder resistir a n'aquella multitut tant grossa de moros.

Amb això tots els vezins resolgueren acudir de bon cor i devotament a la Mare de Deu de l'Esperança per a que els-e alliberás d'aquell perill.

La tregueren del Santuari i posaren aquesta imatge sacrosanta en una gran finestra que hi havia a sa murada: (aquesta aubertura ara está aparedada).

La Mare de Deu escoltá a n'els seus devots gabellins: comensá a surtir una boira i s'escampá entre el Castell i els moros qui s'entregaven; i era tal aquesta boira que els impedia veure

el Castell i si se giraven cap a la mar els e servía de reflexe que il·luminava aquells paratjes.

D'aquesta manera no tengueren més remei els moros que tornar-sen a l'Àfrica; i els nostros antepassats quedaren lliberts per aquesta vegada d'esser víctimes dels seus inimics; gracies a la nostra Patrona de l'Esperança.

ES BOVER DE SON JAUMELL

Es molt naturals que els nostros antepassats estassin molt esquisos a causa de ses freqüents excursions d'els moros, i per això així com teníen senyes per avisar se en es temps d'aquests perills, de la mateixa manera procuraven ensenyar a n'els seus animals amb certes veus, a fi de que en sentir-les partissen corrents cap a ses cases d'aont eren.

Succeí qu'un dia el bover de Son Jaumell anomenat Sancho guardava els bous a devers un turó. Ell qu'estava vigilant demunt un talaiot va veure qu'els moros s'en veníen desde *Sa Punta Alegre* cap a n'*Es Guió*; baixá desseguida i s'en va anar cap a sa guarda i, com un desesperat, comensa a cridar amb sa senya qu'havía acostumat an aquells animals qu'era: *¡Bous, moros! ¡Bous, moros!* Aquells animalets, lo mateix que si les hagués pegat mosca, li estrenyen de quatres, cova alta, cap a Son Jaumell, i una vadelleta que hi havia a sa guarda, que era coixa, debanava també tot quant puría però per causa de la seva coixera, va quedar mig returada a derrera tota aquella guarda.

Es bover que s'havía amagat en mig d'uns penyals allevores contemplá com els moros, que ja havien desembarcat, l'agafaren, li posaren un fermai i la s'en portaren cap a sa barca; l'entraren dins ella i fent festa per la seua presa prengueren altra vegada aigo; i de sa pobre vadelleta no s'en cantaren pus galls ni gallines.

ASSALT A SA MESQUIDA

Un altre dia en que es moros feren una de tantes suatjades per ca nostra tengué lloc aquest fet esborronador que anam a referir.

Vengueren a desembarcar a s'arenal d'es Munt Gros, i se dirigiren cap a sa possessió de Sa Mesquida.

En aquesta casa hi trobaren sa Senyora, una nina, una criada i un missatjer. Com aquests no s'en temèren fins qu'es moros hi foren demunt, succeí que no estaven gens preparats per defensar-se i poc temps després de fer lo que pogueren, aquells pirates les fermaren i amenant-los de mort si pegaven cap crit, else s'en dugueren cap a sa barca.

Durant el camí else vulien fer renegar de sa fe de Jesucrist amenant-los, pegant-los i fent-los mil suatjades d'aquesta clàse.

Vejent que no conseguien res des tres grans, llavors li pegaren contra aquella tendra nineta que encara no conversava be de tot, i li deien: Digues «renec de Jesús»: i ella contestava sincopant sa paraula: no ...nec Jesús, no .. nec ¡Jesús, i li pegaren volgent reduirla, però ella sempre plorant responia: no .. nec Jesús.

Quant es Senyor i demés gent s'entemeren es moros ja s'havien tornat embarcar, i entrá una gran consternació entre tots els veïns del poble i cases de camp.

Es Senyor feu posar per ses voreres de la mar sa senyal de redenció i aquells pirates enamorats d'aquella cantidat de dobbés, després de molt de tems tornaren a la nostra terra sa senyora, sa nineta i sa criada.

Es missatjer quedá catiu, fos que ja l'haguessen mort, fos que les prestás un gran servici.

Marfil.

MARE DE DEU

Allegretto

Ma-re de Deu ont a nau
ont a-nau tan a-fa-na-da,
A-qui baix hi ha un turrent i una
do-na qui'm de-ma-na

- Mare de Deu ont anau?
- ont anau tan afanada?
- Aqui baix hi ha un turrent
- i una dona qui'm demana.
- No hi aneu, Mare de Deu
- qu'aquesta dona va errada.
- En aquesta vui aná
- qui tuthom la desampara.

No hi ha vespre ni matí
qu'ella no passi'l rosari,
el rosari del Roser
i el rosari del Carme.
Va parí un minyonet
més blanc que la ìlet brossada.
—¿Vam qui serà el padrí?
¿vam qui serà la comara
—Es padri n'es Sant Francesc
La comara Santa Clara.
Com venien des bateig
vam trubá taula pusada
del bon vi i del bon pa ¡
darrera la carn salada.
—¿No hi hauria un cunfitet?
per regalá a la comara?
La comara li va da
un manto de seda blava,
i el padri li regalá
la Doctrina cristiana.

Recullida a Mitjorr-gran.

MÈTEOROLOGIA

NUVOLS

En el primer n.º d'aquesta revista vaig publicar una serie de noms vulgars de nigulats o núvols recollits per mi mateix en les Balears amb lo que cada un pronostica i al ensemps, publicava un *Questionari* demanant als «Amics de la Tradició Popular» qu'anassen contestant a les preguntes que hi feia. Alguns son els qui han respost i entre les contestacions d'aquests i alguns més qu'he poguts arregar-ne pos a continuació una nova llisteta que seguirá tant com n'aném recullint d'una i altre part.

Carapunats.—Son niguladets cendrosos, grisos que apunten en forma de caparutxes darrera una montanya després de ploure. Solen sortir devers el llebeig i senyalen que la pluja no ha acabat, que se repetirà. (Artá)

Es Coix d'Inca.—Nigulat gros que desde Llubí veuen a la part de Sa Pobra. (Llubí) (1)

El mestre nacional de St. Juan, D. Josep Rosselló mos envia aquests:

Batzera, és un nigúl vermeyós que surt a ponent a la posta de sol. Son nom no sé si pot venir de que l'imaginació popular hi creu veure com un batzer encès.—Diuen aquest refrán: «Si es sol se colga amb *Batzera*, dins tres dies aigo espera». (Sant Juan)

Ribera, un nigúl encare més extens que *Batzera*. (Id.)

Bubota, nigúl de mal aspecte. (Id.)

La Mestra nacional de Son Carrió Sta. Francisca Catany en contestació al *Questionari* de núvols nos dfu:

(1) Tramesa per Mossen Andreu Caselles.

An als núvols, en general les donen aquí el nom de niguls, nigulats niguiades.

Dels que se ressenyaren an el primer núm. de TRESOR DELS AVIS se coneixen aquí els anomenats: Capa, Breverol, els atlots de Santanyi (que també anomenen Fadrinets de Santanyi), Torres, Baixos, Boires tenres (que també anomenen nigulats tenres), Es nuvolat en cabayera (que diuen nigulat en cabayera), Fiblons, Ceya, en Paretjal i la Mala dona.

La Mala dona.—Diuen que si surt tota sola denota tempestat. Però a vegades quant ella surt a Ponent, surt a sa Tremontana (precisament a sa mateixa hora) un altre nigul gruixat de forma semblant a sa d'un homo i que anomenen *El Mal homo*. Quant succeïx així, que surten tots dos, llavò fa graniscó o pedra. També els e diuen simplement «S'homo i sa dona».

Ses barquetes.—Així s'anomenen dos niguls llargués en forma de fus que surten devegades a Ponent quant es sol s'ha post i el cel está clar. A un d'ells li donen es nom de Barca de Sant Antoni, perque contenen que una vegada demunt ella Sant Antoni va anár a Roma a curar malalts.

Respecte a cançons qu'es referesquin a niguls solament he pogudes reunir les sigüents:

El sol se pon amb batzera (1)
demá dematí plourá.
Catalina si (2) está clá
te farás sa clenxa enrera.

Estimada obrim que plou
sense está anigulat.
Es carro el teng encallat
i jo que s'heu com un bou.

Enamorada cruel
per mí sempre ho ets estada.

-
- (1) També diuen clenxera,
(2) També diueu Margalida.

Voldria voret penjada
a un cap d'anigulada
o a s'estel més alt del cel.

S'ennigula plou i trona
i s'aigo fa un xeregay.
Jo no'm cansaria mai
de conversá amb s'amó bona.

S'ennigu'a i no plou,
s'ennigulat és borré.
A n'en Juan de Can Bou
Deu li dô lo qu'ha mesté.

Nigulats borrés.—Se diu d'aquells qui passen i no deixen rastre; no duen aigo. Així se dedueix d'aqueixa cansó.

Qui és aquest disfressat
qui va a dedalt sa somera.
—D. Joan de sa Bufera
que taya ets enigulats.

(Fins aquí és de Son Carrió).

En Jordá.—A Calonge i també a Santanyí anomenen en Jordá a un nigul que surt a demunt Cabrera en direcció d'es Llebeix. Es un nigul negrós que denota tempestat. Apropòsit d'eil canten la sigüent cançó:

En Jordá demunt Cabrera
s'es alsat molt furiós
ell fa es trons de dos en dos
i es mal temps queda derrera.

A propòsit d'es Llebeix record un refrany que diu: «Llebeig aigo veig» amb el qual es vol dar a entendre que, s'ennigulada de Llebeix és sempre ploguera.

GLOSES

de l'amo Antoni Vicens Santandreu de Son Garbeta, escrites per son amic Juan Antoni Parera Caldentey.

Tothom sab com han florit sempre dins Mallorca els poetes populars, homos sense lletres que amb molt d'enginy saben versificar. Ordinariament prenen un assumpte determinat i fan un «glosat» sobre tal materia que coneixen regularment per haver-la sentida explicar a altres, casi mai per haver-la llegida, perque la major part d'ells no'n saben gens de llegir.

L'amo Antoni Vicens és estat un dels millors glosadors coneguts de tal manera que D. Antoni M.ª Alcover el trobá digne de presentar-lo a Barcelona per donar-lo a coneixe, i aixi heu va fe l'any 1904. També publicá en un volúm les seves gloses i poesíes de millor forma literaria.

Mossen Juan Parera culte Vicari de Sa Pobla nos ha deixat per un quant temps una glosada que l'amo Antoni dictá a son pare de Mossen Parera, que román encara inèdita i que nos complaurem en publicar una dotzena o més estrofes a cada n.^o perque no se perdi aqueixa i puguin guardar-la els nostres lectors.

Vetlat aquí:

1

Auditori molt amat
que m'estás a sa presenci
i en sa meva rienci
pareix qu'estás confiat
jo't confés amb claredat
sa meva insuficienci
si'l Deu de sa providenci
de mi no té pietat.

2

Santíssima Trinidad
Deu Trino i Poderós

me present devant de Vos
 com un indigne criat
 i amb afectes d'amistat
 veng a demaná favós
 per poré essé graciós
 a lo que m'he proposat.

3

Dispensau-me tot es bé
 que a mi'm sia adequat
 amb sa vostra voluntat
 d'isponeu lo que diré
 i si ès així parlaré
 amb acert i veritat,
 coses de utilitat
 a s'auditori diré.

4

Are necessit, Senyó,
 sa llum des vostros judicis
 donau-me sòlids principis
 ciencia i comprensió
 gracia de composició
 per fé poètics principis,
 per explicá es novicis
 del just i del pecadó,

5

Jo te demán auditori
 que t'estigues escoltant
 que jo aniré explicant
 si Deu me dona adjutori
 mort, judici, infern i g'ori
 coses certes que vendrán,
 i diu lo Esperit Sant
 que d'elles fassem memori.

6

Voldria desenrollá
 tot es podé des meus pits
 i amb estruendosos crits
 sa meva veu ressoná
 solament per despertá
 tots es que están adormits
 que de la mort son traits
 a s'hora menos pensá.

7

Oh mortals homos humans,
 enteniments il·lustrats
 que mos té preocupats
 el mon amb sos seus afans
 i mos amaga ets engans
 amb ardits organissats
 s'inimic mos tè parats
 com a llassos o reclams.

8

El Deu de ses veritats
 Jesucrist Nostro Senyó
 mos diu: Just i pecadó,
 per morí estau preparats
 perque sereu assaltats
 de la mort, lladre traidó
 i vos pendrá lo milló
 sí vos troba descuidats.

9

Desde que Adam consentí
 menjá sa fruita vedada
 que Deu vía reservada
 per ell as mig das jardí

ès condemnada a morí
 sa naturalesa humana
 sentenci de Deu firmada
 i ningú en pot defugí.

10

Això es fora duptá
 que heu veim amb experienci
 que'l qui perceb assistenci
 en quant en el ser hamá
 una mort per ell hei ha
 lo que pot se'n diferenci
 que segons sa conscienci
 sa mort sol efectúa.

11

Dins l'Escriptura Sagrada
 i sa raó heu fa patent
 la mort ès indiferent,
 en sí ni's bona ni mala,
 segons sa vida haurá estada
 ès la mort regularment
 i ès qui viurá malament
 la tendrá molt arrastrada.

12

An es bons dona conort
 an es dolents aconflicta
 una sentenci escrita
 amb un carácte molt fort;
 pel qui llaura poc i tort
 perilla mala cullita
talis vita finis ita
 segons sa vida sa mort.

Seguirá.

NOVES

CAMVIS.—Ademés de les Revistes de camvi ja esmentades en números anteriors és arribat a la nostra Redacció el darrer *Butlletí d'Adquisicions* de la Biblioteca de Catalunya qu'és val·liós e interessant.

REVISTES.—*Catalana* segueix sempre la seua seccioneta dedicada a Folklore. El darrer n.º del 15 Juliol du *Lo Quento del Infern*, d'en R. Piqué Batlle; *Oració que diuen abans de menjar el pa beneyt, que cada diumenge donen a l'Esglesia* per J. Martí, i *supersticions dels Plans de Barcelona* per E. Flori.

També és interessant la secció folklórica del *Noticiari d'Excursions* del Ateneu Enciclopedic popular de Barcelona. Du un notable estudi, *De la cançó popular catalana* per Vicens M.ª de Gibert; *Les frases proverbials catalanes LXVIII* per S. Giralt i *Cançó de pastor* amb la tonada propia, per Joan Amades.

ADVERTENCIA.—Hi ha qui s'ha queixat del preu de la nostra Revista. Comprenem perfectament la queixa, però hem d'advertir que en tota publicació s'ha de tenir en compte, que com més reduïda és la tirada més cara ha de sortir. An aixó ho sap qualsevol, i en referencia a la nostra, tothom pot pensar ja, que la suscripció amb que contam és poca, perque els qui s'interressen per el folklore mallorquí son pocs encare.

Aixó nos ha fet pensar si convendria que ampliásem el redol donant entrada a tot el folklore de llengua catalana, i així al mateix temps que se donaria a coneixer als mallorquins més amplemment el folklore de la nostra nissaga, tal volta aumentaria també la suscripció a Catalunya i així podria abaratir-se el preu de la Revista.

També hem pensat de posar un preu especial pels qui sols vulguin el cos de la Revista sense l'obra que hi afegim en fascicles apart. Aixó si acás sería en haver acabada la que tenim en publicació.

Suplicam paciència als nostres suscriptors fins a fi d'any, i allavors dispondrem pels anys venidors, acomodats al més general sentir.

EL TRESOR DELS AVIS publica cada mes un quadern de 16 planes i un folletó d'una obra folklòrica d'altres 16, formant amb un any dos toms de unes 200 planes cada un.

PREUS DE SUSCRIPCIÓ

Exemplar.	1 pts.
Semestre.	5 »
Any.	10 »

Redacció i Administració: Tip. Cat. de A. Ferrer Ginart

Quatre Cantons 3. Artá (Mallorca)

En aquesta Administració se serveixen les sigüents obres publicades.

Rondayes de Menorca.—Primer volum de Folklore Balear.

Vida Escolar.—*Dietari escolar* molt pràctic i de positius resultats en les escoles a la moderna. Preu: 0'40 pts. exemplar, 4'00 pts. Dna.

Registro General Escolar.—Registre per les escoles aont poden consignarse tots quants de datos necessita un mestre. Engloba tots els registres obligatoris de les escoles nacionals. Ed. A. per matrícula de 120 alumnes, 7 pts. exemplar. Ed. B. per matrícula de 88 alumnes, 6 pts. Ed. C. per 64 alumnes, 5 pts.

Nocions de Ortografia mallorquina de utilitat per tothom. Preu: 0'75 pts. exemplar i 7'50 pts. Dna.

Los jardines bajo la lluvia.—Poesías por Luis Amorós Amorós.